

Izvirni znanstveni članek
UDK 347.99:347.95

»Enkrat tako, drugič drugače« – o nekaterih problemih neenotne sodne prakse pritožbenih sodišč

VESNA BERGANT RAKOČEVIĆ
doktorica pravnih znanosti, višja sodnica
na Višjem sodišču v Ljubljani

Povzetek

Neenotna praksa sodišč, to so različne odločitve v pravno in dejansko enakih ali bistveno primerljivih zadevah, je načeloma neželen pojav, ki spodbuja zaupanje ljudi v delovanje sodišč in pravne države. V prispevku ugotavljam, koliko je to problem na področju civilnega sodstva v Sloveniji, s poudarkom na pritožbenih sodiščih, med katerimi je referenčno Višje sodišče v Ljubljani. Kljub temu, da za enotnost sodne prakse *de lege lata* skrbi Vrhovno sodišče, imajo tudi pritožbena sodišča pri zagotavljanju enotne sodne prakse pomembno vlogo, ker so v sistemu dopuščene revizije v veliki večini zadev zadnja instanca, čeprav formalnih vzvodov za to ni veliko. V prispevku ugotavljam, da neenotna praksa pritožbenih sodišč ni zelo pogosta, saj sodniki praviloma sledijo stališčem Vrhovnega sodišča, kljub temu da nanje niso formalno vezani. A do nepojasnjenih različnih odločitev prihaja celo na Vrhovnem sodišču, številna pa so tudi področja, na katerih se pojavljajo različna stališča pritožbenih senatov v zadevah, ki niso pod nadzorom Vrhovnega sodišča. Na koncu so predstavljeni tudi nekateri neformalni mehanizmi, s katerimi se pritožbena sodišča trudijo zagotoviti čim bolj enotno in stabilno sodno prakso.

Ključne besede: sodna praksa, neenotna sodna praksa, pritožbena sodišča, sodniška neodvisnost, vezanost na odločitve instančnih sodišč

Fickle on the bench – certain problems of inconsistent case-law of the courts of appeal

Abstract

The inconsistent case-law, i.e. different decisions in legally and factually identical or essentially comparable cases, is in principle an undesirable phenomenon that undermines people's

confidence in the functioning of the courts and the rule of law. In the article, I examine the extent to which this is a problem in the area of civil justice in Slovenia, focusing on the courts of appeal, among which the Supreme Court in Ljubljana is a reference. Although the Supreme Court *de lege lata* ensures the uniformity of case law, the courts of appeal also play an important role in ensuring uniform case law, although there are not many formal levers for this. In the paper, I note that the inconsistent case law of appellate courts is not very common, as judges generally follow the Supreme Court's positions even though they are not formally bound by them. But even in the Supreme Court, there are unexplained different decisions, and there are also many areas where differing views of appellate panels emerge in cases that are not under the Supreme Court's control. At the end, some informal mechanisms by which the appellate courts try to ensure uniform and stable jurisprudence are also presented.

Keywords: case law, inconsistent case law, appeals courts, judicial independence, binding decisions of instance courts

1. Uvod

O neenotni sodni praksi govorimo, kadar sodišča v enakih ali bistveno podobnih primerih zavzamejo različna pravna stališča, ne da bi za to obstajal utemeljen razlog, in posledično tudi različno odločijo. Če se to zgodi na pritožbenih sodiščih, gre za dokončne različne odločitve v življenjsko povsem primerljivih ali celo enakih situacijah.

Stabilnost prakse sodišč in predvidljivost sodnih odločitev sta temeljni del tega, »kaj ljudje razumemo pod pojmom pravna država«. Kadar te stabilnosti in predvidljivosti ni, lahko imajo državljani težave z učinkovitim upravljanjem svojih zadev. Pravna stabilnost ima tudi moralno vrednost; če pride do različnih sodnih odločitev v enakih ali bistveno podobnih situacijah, lahko nastane vtis, da sodišča niso pravična in imajo »dvojna merila«.

Iz navedenega preprostega opisa izhaja, da je neenotna sodna praksa neželen pojav, ki je v nasprotju z načelom enakega varstva pravic kot enega temeljev pravne države. Posledice so lahko daljnosežne. Različne sodne odločitve v enakih primerih privedejo do erozije javnega zaupanja v sodni sistem, ustvarja se vtis, da so sodišča pristranska in samovoljna. Kvaren je tudi povratni, notranji vpliv; nepredvidljivost končnega rezultata lahko povzroča zamude in neučinkovitost, otežuje se delo drugih deležnikov v pravosodnem sistemu, zlasti odvetnikov, ki težko zanesljivo svetujejo svojim strankam, da bi te lahko sprejele razumne informirane odločitve. Nepredvidljivost izidov sodnih postopkov kot posledica neenotne sodne prakse tako brez dvoma po nepotrebnem povečuje stroške tako za delovanje sodnega sistema kot tudi uporabnikom njegovih storitev.

Sodišča so zato načeloma zavezana k ohranjanju čim bolj enotne, stabilne, dosledne in pregledne sodne prakse. Načeloma zato, ker vendarle ne gre za absolutno zapoved; ker vse teče

in se vse spreminja, se tudi v razvoju sodne prakse izražajo spremembe družbenih vrednot in pojavov. Če naj se sodna praksa razvija, pomeni, da se mora spreminjati. Vendar je to vedno treba posebej utemeljiti in to vprašanje ni predmet te razprave. V prispevku se osredotočam na neželen pojav neenotnosti sodne prakse, torej kadar zanjo ni nobenega posebej utemeljenega razloga.¹ Ugotavljam, ali in kako do njega prihaja ter kako oziroma na kakšen način se s tem problemom spopasti na pritožbenih sodiščih. Pri tem se osredotočam na področje civilnih postopkov (konkretno civilnega in gospodarskega oddelka) Višjega sodišča v Ljubljani (VSL), ki je glede na število zadev in sodnikov daleč največje od štirih pritožbenih sodišč v državi.

2. Primerjava in analiza podatkov

Po zakonu za enotnost sodne prakse v Republiki Sloveniji skrbi Vrhovno sodišče (VS RS), ki je najvišje sodišče v državi in ima popoln pregled nad sodno prakso nižjih sodišč. Sredstva za poenotenje sodne prakse, ki jih ima Vrhovno sodišče na voljo, so pravna mnenja, načelna pravna mnenja in odločitve v posameznih zadevah o izrednih pravnih sredstvih zoper pravnomočne sodbe pritožbenih (višjih) sodišč.²

Vendar so zlasti glede na to, da se je dostop do Vrhovnega sodišča z uvedbo instituta dopuščene revizije močno omejil, zelo pomembna za oblikovanje oziroma za skrb za enotno sodno prakso dejansko pritožbena sodišča. Ta niso več zadnja instanca v zadevah le glede dejanskega stanja, ampak so *de facto* zadnja instanca v veliki večini zadev tudi glede pravnih vprašanj, v katerih ne pride do revizije.

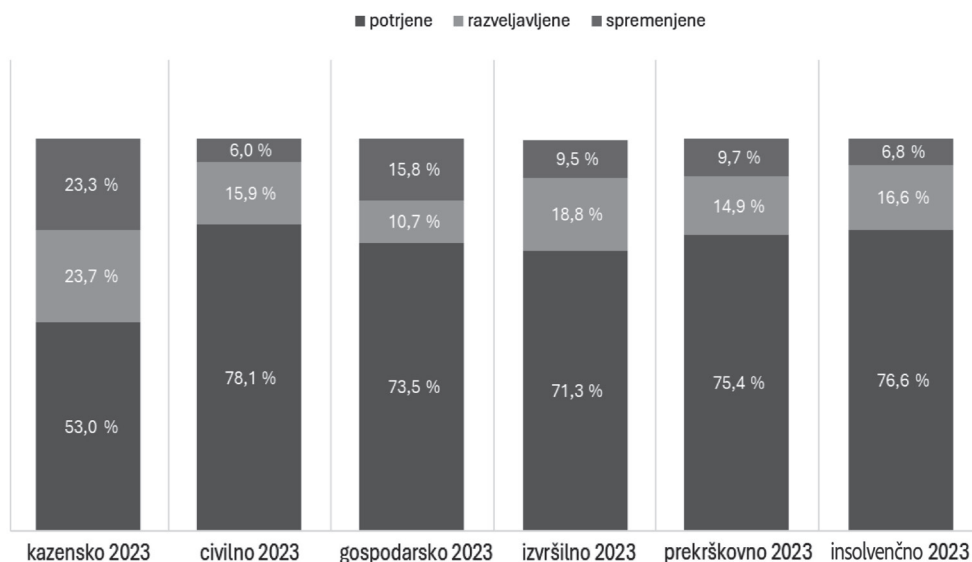
Prva ocena, ali neenotna sodna praksa obstaja in v kolikšni meri, je verjetno možna glede na oceno uspešnosti delovanja posameznega pritožbenega sodišča, ki ga kaže podatek o uspehu izrednih pravnih sredstev, vloženih zoper pravnomočne sodbe tega sodišča. Ta ocena ob upoštevanju, da se Vrhovno sodišče kot revizijsko sodišče ukvarja zgolj s pravnimi, ne pa z dejanskimi vprašanji, izhaja iz poenostavljene, a v osnovi logične predpostavke, da so neuspešne revizije odraz (načeloma pravilnega) sledenja (načeloma pravilnim) stališčem, uspešne revizije pa korigirajo napako, ki je na tak ali drugačen način odmik od enotne (pravilne) sodne prakse, z izjemo redkejših primerov, ko te prakse na določenem področju oziroma za določeno pravno (materialno ali procesno) vprašanje (še) ni. *Mutatis mutandis* to velja tudi za razmerje med prvostopenjskimi in pritožbenimi sodišči.

¹ Tu ne obravnavam tudi morebitnega zavajajočega vtisa, da gre za »dvojna merila« tudi takrat, kadar si je več življenjskih primerov resnično bistveno podobnih, pa do različnih sodnih odločitev pride zaradi različnega procesnega ravnanja pravnih strank samih.

² Več na primer Betetto in Testen.

Statistične podatke za Višje sodišče v Ljubljani ter za okrajna in okrožna sodišča, ki spadajo v njegovo pristojnost, prikazujeta tabeli.³ Prva prikazuje uspešnost pritožb zoper odločitve prvoinstanjskih sodišč. Druga prikazuje uspešnost v postopkih z izrednimi pravnimi sredstvi zoper pravnomočne sodbe pritožbenega sodišča.

Tabela 1: Uspešnost pritožb zoper odločitve sodišč prve stopnje

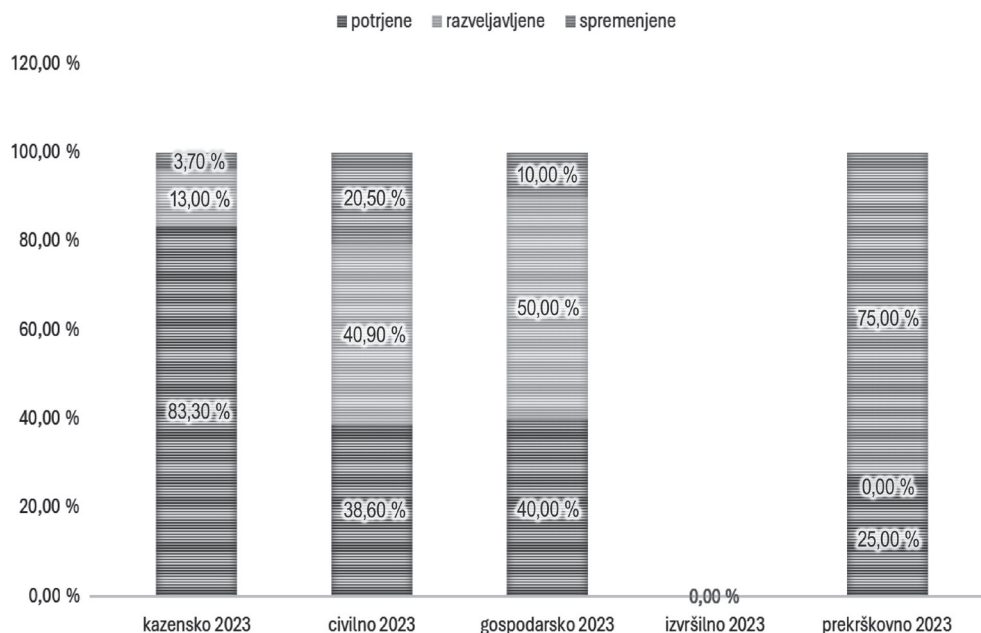

Odstotek razveljavljenih prvoinstanjskih sodb se je z uvedbo pritožbe zoper sklep o razveljavitvi znatno zmanjšal, sicer zlasti na račun deleža spremenjenih zadev oziroma odločitev. Delež pravičnih in zakonitih odločitev prvoinstanjskih sodišč ostaja nekako enak, je sicer visok, vendar je primerjalnopravno še vedno razmeroma nizek.⁴ Vzroki za to niso nikjer posebej raziskani oziroma analizirani. Tvegam oceno, da kaže to dejstvo na bodisi precejšnjo kreativnost sodnikov prvoinstanjskih sodišč, na (prepogosto) neupoštevanje sodne prakse pritožbenih sodišč ali pa njeno nepoznavanje, gotovo pa so vštete tudi napake, ki se pri vsaki človeški dejavnosti pripetijo nehote. Nihče ni nezmotljiv. Seveda so tu vštete tudi dokaj redke situacije, ko ne gre za nič od navedenega, ampak pride do t. i. nezakrivljene razveljavitve, ker stranka v pritožbi upravičeno uveljavlja nova dejstva ali nove dokaze.

³ Glej <https://www.sodisce.si/vislj/osnovne_informacije_o_sodiscu/pomembni_dokumenti/> (23. 9. 2024).

⁴ Uradno objavljenih podatkov za primerljive sisteme na enem mestu ni. Že nekoliko zastarele (2014) podatke za Hrvaško in nekaj drugih držav navaja Uzelac, str. 7–8.

Tabela 2: Uspešnost izrednih pravnih sredstev zoper pravnomočne sodbe

Prikazani odstotki uspešnosti revizij glede na uveljavljen nov sistem dopuščene revizije sami po sebi ne kažejo prave slike in jih je treba oceniti v povezavi s kvantitativnim podatkom števila vloženih oziroma dopuščenih revizij in primerjavo slednjega s številom vseh pravnomočnih zadev: Višje sodišče v Ljubljani je v letu 2023 rešilo 2009 pomembnejših civilnih zadev in 569 gospodarskih sporov. Zoper pravnomočne odločitve sodnikov na civilnem oddelku je bilo vloženih le 44 izrednih pravnih sredstev, kar pomeni 2,2 odstotka vseh rešenih zadev, zoper pravnomočne odločitve sodnikov na gospodarskem oddelku (v gospodarskih sporih) pa je bilo vloženih le 18 pravnih sredstev, kar pomeni 3,2 odstotka vseh rešenih zadev. Poleg navedenega velja dodati, da je pet razveljavljenih oziroma delno razveljavljenih in deloma spremenjenih odločitev na civilnem oddelku posledica spremembe sodne prakse Vrhovnega sodišča v specifičnih številčnejših zadevah ničnosti kreditov v CHF.⁵

⁵ Te specifične problematike ne obravnavam, ker bi zahtevala bolj poglobljeno in obsežno analizo. V statistiki jo posebej poudarjam zato, ker se je po precej neenotni praksi višjih sodišč na VS RS ustalila, nato pa se po odločitvi Ustavnega sodišča ponovno bistveno spremenila, kar je negativno vplivalo na statistiko pritožbenih sodišč, ki so sledila prejšnji ustaljeni praksi VS RS na tem področju.

Statistika ne prikazuje tistega dela odločitev pritožbenega sodišča, zoper katere ni izrednega pravnega sredstva, to pa so procesni sklepi, ki so prav tako pomembni in imajo za stranke v sodnih postopkih lahko daljnosežne oziroma relevantne posledice.

Poleg tega statistika ne vsebuje prikaza, v koliko primerih revizija ni bila dopuščena. Tudi ta podatek je namreč vsebinsko zelo pomemben oziroma poveden. V prvem odstavku 367.a člena Zakona o pravdnem postopku (ZPP)⁶ je določeno, da vrhovno sodišče dopusti revizijo, če je od njegove odločitve mogoče pričakovati odločitev o pravnem vprašanju, ki je pomembno za zagotovitev pravne varnosti, enotne uporabe prava ali za razvoj prava prek sodne prakse. Nato pa je nadaljevano, da se dopusti revizija zlasti v naslednjih primerih:

- če gre za pravno vprašanje, glede katerega odločitev sodišča druge stopnje odstopa od sodne prakse vrhovnega sodišča, ali
- če gre za pravno vprašanje, glede katerega sodne prakse vrhovnega sodišča ni, še zlasti, če sodna praksa višjih sodišč ni enotna, ali
- če gre za pravno vprašanje, glede katerega sodna praksa vrhovnega sodišča ni enotna.

Pravilno razumevanje navedenih določb vodi do sklepa, da bi moralo vrhovno sodišče vedno dopustiti revizijo, če je odločitev pritožbenega sodišča pravno zmotna in je to napadeno s predlogom za dopustitev revizije. Če nasprotuje (enotni) praksi vrhovnega sodišča, jo mora dopustiti po prvi alineji, če pa je odločeno o vprašanju, glede katerega vrhovno sodišče še ni odločilo, pa jo mora dopustiti ne glede na to, ali je pravno vprašanje rešeno pravilno ali nepravilno.⁷ Tako tudi v primeru neenotne sodne prakse vrhovnega sodišča. Možnosti, da bi se zavrnil predlog za dopustitev revizije zoper pravno napačno odločitev pritožbenega sodišča, po določbah 367.a člena ZPP tako pravzaprav ni. Ko zakonodajalec uporabi izraz »zlasti«, lahko to pomeni samo, da se v naštetih primerih vedno dopusti revizija, omogoča pa tudi še kakšen drug primer (denimo ko bi se hotelo vrhovno sodišče premisliti in odstopiti od že zavzetega stališča ali ko bi želelo že zavzeto stališče bolje precizirati oziroma argumentirati).

Vse skupaj vodi do nadaljnjega sklepa, da pomeni zavrnitev predloga za dopustitev revizije isto kot zavrnitev same revizije, če bi bila vložena na podlagi dopustitve, ali še drugače povedano, vrhovno sodišče se z zavrnitvijo predloga za dopustitev revizije strinja z odločitvijo pritožbenega sodišča v delu, ki je napaden s predlogom za dopustitev revizije.

Praksa vrhovnega sodišča se od opisanega razumevanja določb 367.a člena ZPP odmika; očitno je pogojevana s kapacitetami VS RS in vztraja pri stališču, da mora imeti vprašanje širši

⁶ Uradni list RS, št. 26/99 in nasl.

⁷ Primerjaj Dolenc, str. 44, ki je opozarjal, da bo VS RS le z občutkom za pravo mero lahko kos zaupani nalogi, če bi šlo po drugi poti.

pomen, ki presega pomen konkretne zadeve, revizije pa ne dopušča tudi v primerih, ko naj predlagatelj ne bi dobro zastavil vprašanja.

Po obrazloženem se še tem bolj pokaže, da neenotna sodna praksa na civilnem in gospodarskem oddelku Višjega sodišča v Ljubljani pravzaprav ni posebej velik problem ali pogost pojav, prav nasprotno; svojo funkcijo poenotenja sodne prakse Vrhovno sodišče očitno razmeroma dobro opravlja, pritožbena sodišča pa tej praksi očitno praviloma (in včasih tudi »slepo«) sledijo.

Razlogov za neupoštevanje ustaljene sodne prakse je, kot že omenjeno, verjetno kar nekaj in so lahko zelo pestri ter različni. Sodniki so po naravi svojega poklica, ki v jedru zahteva študij in razmišljanje, pogosto precejšnji individualisti, in kadar sodno oblast izvajajo kot posamezniki, lahko tudi sodnikove osebne lastnosti pridejo zelo do izraza. Neomajno spoštovanje precedensov lahko kaže tudi na sodnikovo pomanjkanje poguma, zrelosti, pobude, delavnosti ali zdrave presoje.⁸ »Prava odločitev mi je očitna,« bo včasih rekel sodnik, ki niti ne preverja, ali se je o nekem pravnem vprašanju sodna praksa nemara že oblikovala, niti je ne išče, »ne potrebujem sodne prakse, da bi me usmerila v pravo smer.« Primarni cilj sodišča, ki je ustvarilo precedens, je bil odločiti o sporu, ne izdati edikta, ki bi ga kasnejša sodišča zlahka prepoznala in sprejela; in tako sodniki, ki sledijo precedensu, vedo, da morajo velik del dela opraviti sami. Na nekaterih področjih prava je lahko celo implicitno razumevanje, da nosilci odločanja ne iščejo preprosto precedensa.⁹

Vendar prikazana statistika potrjuje pravzaprav nasprotno oceno, to je precej strogo sledenje pritožbenih sodnikov oziroma senatov judikatom VS RS.

3. Procesni in strukturni predpisi ter sodniška neodvisnost

Ustava v 125. členu določa, da so sodniki pri opravljanju sodniške funkcije neodvisni. V skladu z določbo prvega odstavka 3. člena Zakona o sodiščih (ZS)¹⁰ pa je sodnik pri opravljanju sodniške funkcije vezan le na ustavo in zakon. Percepcija subjektivne neodvisnosti slovenskih sodnikov naj bi bila razmeroma visoka.¹¹

⁸ Več Duxbury.

⁹ Več Derlén, Lindholm.

¹⁰ Uradni list RS, št. 19/94 in nasl.

¹¹ Glej raziskavo in rezultate ankete med sodniki, ki je bila vključena v Poročilo Evropske mreže sodnih svetov 2014–2015 o neodvisnosti in odgovornosti sodnikov in tožilcev, <<http://www.encj.eu/>>, str. 39 in naslednje (23. 9. 2024). Glede rezultatov o občutku vezanosti odločitev na usmeritve sodnikov kolegov iste stopnje je Slovenija nekje na sredini; prav tam, str. 57.

Odločbe Vrhovnega sodišča v našem pravnem redu niso formalni pravni vir in nanje nižja sodišča niso neposredno vezana. Vrhovno sodišče z oblikovanjem ustaljene sodne prakse daje vodilo nižjim sodiščem za razsojo v enakih in podobnih primerih ter na takšen način usmerja delovanje sodnega sistema. V skladu s prvim odstavkom 109. člena ZS Vrhovno sodišče zagotavlja enotno sodno prakso, kar pa ne pomeni, da so nižja sodišča nanjo formalno vezana.

V primeru, ko višje sodišče sodbo sodišča prve stopnje razveljavi, mora sodišče prve stopnje opraviti vsa pravdna dejanja in obravnavati vsa sporna vprašanja, na katera je opozorilo sodišče druge stopnje v svojem sklepu (prvi odstavek 362. člena ZPP). Po določbi 383. člena ZPP velja ta določba tudi v revizijskem postopku za višje sodišče, če Vrhovno sodišče razveljavi njegovo odločitev in mu zadevo vrne v novo sojenje.

Instančno sodišče ne daje navodil sodišču prve stopnje, kako naj odloča. Pri odločanju je namreč (vsako, tudi nižje) sodišče neodvisno. To pa ne pomeni, da mu ni treba opraviti vseh pravnih dejanj in obravnavati vseh spornih vprašanj, na katera je opozorilo instančno sodišče. Nižje sodišče ni vezano na materialnopravno stališče instančnega sodišča, je pa vezano na procesnopravna stališča – obvezno mora opraviti vsa tista dejanja, na katera je instančno sodišče opozorilo. Razpravljajoči sodnik tu nima diskrecijske pravice, ali bo upošteval instančno odločbo in napotke oziroma koliko in v katerem delu jih bo upošteval.¹²

Vendar se v praksi precej redko zgodi, da nižje sodišče vztraja pri svojem »vsebinskem« stališču. Praviloma sledi višjemu sodišču ne le glede napotkov, ampak tudi glede same odločitve, čeprav se včasih izkaže to kot napačno; prva odločitev je bila morda pravilna, le preuranjena.

Sprenevedali bi se, če ne bi priznali, da je sodna praksa danes *de facto* formalni pravni vir.¹³ Razlogov za (vsaj na pol) »slepo« sledenje instanci je verjetno več. Neupoštevanje napotil instančnega sodišča po ustaljeni sodni praksi (primerjaj sklepa VS RS VIII Ips 222/2003 z dne 15. 6. 2004, II Ips 62/2018 z dne 17. 5. 2018, sklepe VSL II CP 563/2000 z dne 10. 5. 2000, II Cp 350/2010 z dne 1. 4. 2010 in I Cp 2170/2015 z dne 5. 8. 2015) pomeni utemeljen razlog za vrnitev zadeve v novo sojenje pred drugim sodnikom. Napotila, katerih vsebina je bila pojasnjena, se v praksi pogosto enačijo z vsebinsko odločitvijo.¹⁴ Take poenostavitve in slabšanje osebne statistike vsekakor vodijo k temu, da nižji sodnik »uboga«, tudi kadar se intimno ne poistoveti z razlogi instančnega sodišča. Niso povsem izjemne situacije, ko se *ex post*

¹² Primerjaj sklep VSL I Cpg 621/2019.

¹³ Tako Betetto.

¹⁴ V zadevi II Ips 62/2018 je VS RS denimo navedlo: »Ker se je višje sodišče do spornih vprašanj že opredelilo v sodbi I Cp 6/2016 z dne 24. 2. 2016 in svoje stališče ponovilo tudi v izpodbijani sodbi I Cp 2081/2017 z dne 27. 9. 2017, je Vrhovno sodišče, ob dejstvu, da višje sodišče ni vezano na pravno stališče Vrhovnega sodišča, zaradi smotrnosti zadevo vrnilo v sojenje pred spremenjenim senatom (356. čl. ZPP v zvezi s 383. čl. ZPP).«

facto (denimo na Vrhovnem sodišču, Ustavnem sodišču ali Evropskem sodišču za človekove pravice) izkaže, da je imela nižja instanca prav.

Kajti sodnikova osebna statistika ima pomembno vlogo pri njegovem ocenjevanju in napredovanju: Merila za kakovost dela sodnikov za oceno sodniške službe (Merila)¹⁵ med načini in kriteriji za ugotavljanje sodnikove delovne sposobnosti in strokovnega znanja določajo med drugim, da se za ugotavljanje sodnikove sposobnosti razreševanja pravnih vprašanj upoštevajo podatki o številu zadev, v katerih je bilo vloženo pravno sredstvo, v primerjavi s številom vseh rešenih zadev v ocenjevalnem obdobju in podatki o doseženem razmerju med zadevami, ki so bile v postopku s pravnim sredstvom potrjene, spremenjene ali razveljavljene v ocenjevalnem obdobju (1. člen in peta alineja 3. člena Meril). Kljub temu, da je Sodni svet ob sprejemanju navedenih Meril poudaril, da so statistični podatki le podrejeni kazalniki v postopku ocenjevanja dela sodnikov in jih je zato treba uporabljati skrajno previdno in ob ustrezni vsebinski razlagi, je v praksi mogoče ugotoviti, da so *de facto* prvenstvenega pomena, in to celo pri ocenjevanju pritožbenih sodnikov, pri katerih so absolutne številke pogosto nereprezentativne in kot take povsem nerelevantne (gre za nič ali le nekaj revizij letno), poleg tega se, kar je celo v nasprotju s procesnimi predpisi, zadeve statistično beležijo zgolj sodniku poročevalcu, čeprav je o zadevi odločil senat treh višjih sodnikov z večino glasov, pri čemer ZPP tudi (razumljivo) ne pozna ločenih mnenj na pritožbeni stopnji. Poleg tega Personalni svet glede strokovnega znanja sodnika pred izdelavo ocene sodniške službe pridobi mnenje oddelka sodišča, ki obravnava pravna sredstva zoper odločbe ocenjevanega sodnika (5. člen Meril). Člani kolegija višjega sodišča *a priori* ne jemljejo kot vrline, če jim sodnik nižjega sodišča »nasprotuje«. Izjemno redko se zgodi, da nižja instanca prepriča višjo, ko je slednja enkrat že nakazala svoje stališče.

Sodniki nižjih sodišč se zato zelo pogosto odločijo za sklicevanje na pretekle odločitve višjih sodišč pri lastnem odločanju, čeprav jim ni treba; kdaj, zakaj in kako izberejo, na katere odločitve se sklicevati, če strogo gledano ni precedenčnih odločitev, in kaj vpliva na vrednost določene pretekle odločitve, zaradi katere je verjetneje, da se bo (pogosteje) navajala kot referenčna, je težko oceniti. Tudi v primerjalnem pravu ocenjujejo, da gre včasih za povsem oportunistične težnje, ki so lahko celo nekakšna sodnikova rutina.¹⁶ Odločilna bi vsekakor morala biti argumentacijska moč referenčne zadeve, ki podpira samo odločitev v matični zadevi. Govorimo o pragmatičnem konceptu optimalne relevance. Ni dovolj, da sodnik naleti na posamezen judikat, za katerega se na prvi pogled zdi, da se prilega obravnavani zadevi in bo zato referenca (z argumentom instančne moči) povečala vtis prepričljivosti.

Sklicevanje na pretekle sodne odločitve se lahko razume kot prihranek časa sodnikom pri temeljitom argumentiranju njihovega primera. Ker nihče ne bi kaznoval sodnika za »plagiator-

¹⁵ Uradni list RS, št. 64/17.

¹⁶ Primerjaj Smejkalová, str. 41.

stvo« preteklih odločitev, sodniki pogosto kopirajo ali parafrazirajo cele odlomke iz preteklih odločitev (včasih celo brez navedbe citatov).

Navajanje sodne prakse Vrhovnega sodišča je včasih na pritožbenem sodišču stvar pravice do poštene kontradiktorne obravnave, če stranka (pritožnik) navede judikat in s tem podkrepi svojo pritožbeno tezo.¹⁷

Vsa ta inercija in rutina naj bi pripomogli h graditvi homogenega, robustnega korpusa ustaljene sodne prakse. Vendar je ta korpus, kadar ni tudi formalno, ampak le dejansko zavezujoč, tudi precej ranljiv.

4. Nekaj neljubih primerov

O enotnosti sodne prakse na splošno govorimo, kadar je v enakih ali bistveno podobnih okoliščinah življenjskega primera materialnopravna presoja sodišč enaka. Načeloma to pomeni, da je takih odločitev več, in pa tedaj (seveda pa ne le tedaj), ko o določenem pravnem vprašanju že obstaja (načelno) pravno mnenje občne seje vrhovnega sodišča.¹⁸ Že zgolj ena sodba Vrhovnega sodišča bi morala zadoščati v primerih, ko je Vrhovno sodišče v sistemu dopuščene revizije po 367.a členu ZPP revizijo v konkretni zadevi dopustilo ravno z namenom, da zagotovi poenotenje sodne prakse. Praviloma pa zgolj ena izkazana sodna odločba ne izkazuje enotne in utečene sodne prakse.¹⁹ Še zlasti to velja za odločbe pritožbenih sodišč. Da ena lastovica še ne prinese pomladi, je zato pogost navedek pritožbenih senatov kot odgovor pritožnikom (v prenesenem pomenu, seveda), ki se sklicujejo na pravnomočno sodno odločbo, ki se prilega njihovemu primeru. Za Vrhovno sodišče pa taka »lahkotnost«, češ ena ni nobena, ne bi smela veljati. Kajti tudi ena drugačna odločitev Vrhovnega sodišča od drugih v enakem oziroma primerljivem primeru lahko v sodni sistem vnese zmedo in negotovost, jemlje avtoriteto in kredibilnost najvišjemu sodišču in s tem celotni sodni hierarhiji ter negativno vpliva na percepcijo javnosti, tudi strokovne. Enako kvarno vsaka taka odločba vpliva tudi na razmišljanje sodnikov nižjih sodišč, saj jih kaj hitro lahko zavede logika Kafkove Amerike:²⁰ če najvišje sodišče enkrat lahko odloči tako, drugič drugače, potem smem podobno frivolno odločati tudi sam.

¹⁷ Več Galič, Jamstva.

¹⁸ Primerjaj OdlUS XV, 47, Up-87/04, Uradni list RS, št. 53/06, že prej Up-404/01 z dne 19. 2. 2004.

¹⁹ Primerjaj OdlUS XVI, 89, Up-688/05, Uradni list RS, št. 55/07; Up-1071/05 z dne 15. 5. 2007. Več Galič, Ustavno, str. 315–336, 413–428.

²⁰ *Argumentum a fortiori*. Če je dovoljeno večje zlo, je dovoljeno tudi manjše (»Če je dovoljeno krasti kovčke, je dovoljeno tudi lagati.«).

Vrhovno sodišče, katerega temeljna naloga je zagotavljanje enotnosti in predvidljivosti sodne prakse, ne sme samo postati vir njene neenotnosti in nepredvidljivosti. Vrhovnemu sodišču so za preprečevanje neenotnosti lastne sodne prakse poleg instituta načelnega pravnega mnenja občne seje vseh vrhovnih sodnikov na voljo različni mehanizmi, od kadrovske zasedbe, organiziranosti, stopnje informatizacije do števila zadev v delu.²¹

Zelo pogosto se to sicer ne dogaja: N. Betetto navaja znane primere iz preteklosti, pri čemer je šlo večinoma za to, da se o nekaterih načelnih vprašanjih niso zmogli uskladiti posamezni oddelki.²² Zanimivo bi bilo analizirati, katerim stališčem so se večinsko pridružila pritožbena sodišča, za katera je taka situacija skrajno neugodna. Še bolj neugodna pa je situacija, ko pride do različnih odločitev Vrhovnega sodišča v identičnih zadevah v relativno kratkem času, pa Vrhovno sodišče tega sploh ne opazi oziroma se do nastalega razhajanja sploh ne opredeli. To se je denimo zgodilo v primeru lastninjenja nekdanjega združnega premoženja, ko je na vprašanje transformacije pravice uporabe v lastninsko pravico na podlagi zakona ali pravnega posla v dveh praktično identičnih primerih Vrhovno sodišče zavzelo diametralno različno stališče in obkraj pritrdilo povsem nasprotujoči oziroma izključujoči si argumentaciji pritožbenega sodišča ter posledično »potrdilo« dve diametralno različni sodbi pritožbenega sodišča. Prva je bila zadeva II Ips 323/2017 z dne 25. 3. 2019, druga pa le devet mesecev kasnejša II Ips 47/2019 z dne 23. 1. 2020. Najbolj problematično je, da Vrhovno sodišče sploh ni zaznalo (ali ni pokazalo, da je zaznalo) različne sodne prakse, niti lastne, saj v kasnejši sodbi prva zadeva sploh ni omenjena. Omeniti pa velja še to, da so v senatu druge revizijske zadeve sodelovali trije vrhovni sodniki od petih, ki so sodelovali v prejšnji, torej prvi istovrstni zadevi, pri čemer sta bili obe sodbi Vrhovnega sodišča sprejeti soglasno. Gre za hud zdrs, ki se nikakor ne bi smel primeriti. Negativnih učinkov takšnega sicer posameznega incidenta, ki spodjeda lastno strokovno avtoriteto najvišje sodne instance, ne bi smeli podcenjevati.

Bolj znan je verjetno primer dveh različnih sodb civilnega oddelka VS RS v zadevi razžalitve časti z žaljivim tvitom, ki se je enakovredno nanašal na dve oškodovanki. V prvi sodbi II Ips 75/2019 z dne 6. 2. 2020 je VS RS z večino glasov razsodilo, da meja dopustnega svobodnega izražanja ni prestopljena, v kasnejši sodbi II Ips 22/2021 z dne 1. 9. 2021 pa je prav tako z večino glasov menilo nasprotno. Kljub končnemu rezultatu, ki je enak kot v omenjenem primeru lastninjenja dveh sosednjih nepremičnin, »enkrat tako, drugič drugače«, je bila zagata Vrhovnega sodišča v drugi zadevi očitna in prezentna ter jo je sodišče posebej omenilo. V tem smislu gre za intelektualno in strokovno (individualno) poštenost in doslednost članov obeh senatov, vendar brez ustreznega učinka. Zadeva je bila v javnosti zelo odmevna, ker je bil toženec znan politik; učinek na javno percepcijo predvidljivosti in poštenosti sodstva je bil zato

²¹ Glej Betetto.

²² Prav tam. Primerjaj tudi Testen.

še toliko bolj kvaren, saj je nastal vtis, da je razlog za »enkrat tako, drugič drugače« politična prepričanost večine vrhovnih sodnikov članov senatov v obeh primerih.

Vrhovno sodišče je v kasnejši zadevi zapisalo, da »odločitev v pravdni zadevi [...] med drugo tožnico in istim tožencem, ki izvira iz istega življenjskega primera kot obravnavana zadeva, ne pomeni enotne sodne prakse. Stališče, ki sili Vrhovno sodišče, da prejme enako odločitev kot v zadevi druge tožnice, bi bilo celo strožje od doktrine stare *decisis*, v skladu s katero velja vezanost nižjih sodišč na precedense višjih sodišč, medtem ko sme sodišče iste stopnje oziroma isto sodišče od precedensa vedno odstopiti in odločiti drugače ter pri tem pojasniti razloge za svojo odločitev.«²³ In dalje: »Pripisati sodišču absolutno vezanost na stališče v predhodni zadevi predpostavlja, da je sodna praksa postala obvezni pravni vir, ki je v hierarhiji pravnih aktov nad Ustavo in zakonom, zato je tako naziranje tudi v nasprotju s 125. členom Ustave. [...] V pravu ni končnih odgovorov in njihovo iskanje v kontradiktornem pravdnem postopku, ki temelji na sistemu dveh strank, je nujno dialoško, pri senatnem sojenju pa tudi plod kolegijskega odločanja. Družbeni napredek spremlja normativni razvoj. Skladno s tem se spreminja ter z novimi in močnejšimi argumenti dopolnjuje in nadgrajuje sodna praksa.«

Drži, da je Ustavno sodišče (US) v zadevi Up-647/15 z dne 19. 5. 2016 zapisalo, da mora imeti Vrhovno sodišče možnost odstopiti od pravnega stališča, za katero meni, da je pravno zmotno, pa čeprav to ugotovi (samo) pol leta kasneje, vendar mora v tem primeru vsebinsko obrazložiti razloge za spremembo stališča. Za zagotovitev ustavne pravice do poštenega sojenja in tudi za zagotovitev zaupanja v sodstvo je namreč zelo pomembno, da stranka v takem primeru lahko spozna, zakaj je sodišče v njenem primeru odločilo drugače.

Navedeni tehtni in izjemno lepo prikazani argumenti VS RS in US na načelni ravni verjetno nimajo prepričljive logične oziroma strokovne vrzeli, vendar se na vsak primer neenotne sodne prakse ne prilegajo, verjetno še najmanj na primer dveh oškodovank iste razžalitve. Zelo očitno je, da se izza »argumenta« kolegijskega odločanja skriva odločitev, da so sodniki dali prednost lastni formalni, celo nominalni sodniški neodvisnosti oziroma avtonomnosti pred skrbjo za predvidljivost, stabilnost, koherentnost in zanesljivost sodnega sistema.

Takšne in podobne anomalije vnašajo tudi na pritožbena sodišča znatne distrakcije. V vsaki od navedenih zadev najdemo namreč prepričljive in zveneče argumente za diametralno nasprotujoče si odločitve v zadevah, ki jih sodišča pogosto obravnavamo in v katerih je vsakič znova že tako in tako težko najti povsem ustrezno ravnovesje med pravicami, ki so si v koliziji.

Poleg navedenega vpliva, ki se na ta način prenaša z VS RS na pritožbena sodišča, so slednja lahko »krivec« oziroma vir neenotne sodne prakse v zadevah, ki niso končne, vsebinske, in kot

²³ VS RS na tej točki navaja J. Friedenthal, M. Kane, A. Miller, Civil Procedure, West. Publ., 1985, str. 610, glej op. 8.

take odprte revizijskemu preizkusu, ampak vmesnega in/ali procesnega značaja. Ta vprašanja pa so ravno tako izjemno pomembna tako sama po sebi kot tudi prek svojega dejanskega vpliva na strankin položaj in na končno odločitev v zadevi.

Tak je denimo primer razumevanja pogojev za izdajo tako imenovane ureditvene, regulacijske začasne odredbe, ki se v bistvenem pokriva s tožbenim zahtevkom. O vprašanju, ali jo je mogoče izdati tudi ob izpolnjevanju predpostavke po tretji alineji drugega odstavka 272. člena ZIZ, sodna praksa ni enotna. Pozitiven odgovor je pritožbeno sodišče dalo v številnih zadevah, na primer v sklepih VSL I Cp 372/2009, II Cp 3034/2012, II Cp 3469/2012, II Cp 2085/2013, II Cp 163/2015, I Cp 245/2015, I Cpg 972/2015 in II Cp 2986/2015, II Cp 599/2017; o istem vprašanju drugače številni sklepi istega sodišča: na primer VSL II Cp 914/2011, VSL I Cp 288/2011, I Cp 3381/2016, II Cp 540/2016.

Množično različno je bilo stališče pritožbenega sodišča tudi glede vprašanja, ali so v pravnih po tožbah imetnikov izbranih podrejenih obveznic zoper posamezne poslovne banke podani pogoji za prekinitev postopka, še bolj konkretno, ali se v pravdi med istimi tožniki in RS oziroma nacionalno banko rešuje predhodno vprašanje tudi glede morebitne obveznosti poslovnih bank. Da se to rešuje, je pritožbeno sodišče menilo v zadevah I Cpg 149/2017, II Cp 1823/2017, I Cpg 82/2021, II Cp 358/2022, I Cp 678/2022, II Cp 1804/2022, II Cp 1816/2022; da pa se to ne rešuje, je menilo sodišče v zadevah: II Cp 1674/2020, I Cp 123/2021, I Cp 145/2021, II Cp 933/2021, II Cp 1173/2021, II Cp 750/2022, II Cp 16/2022.

Precej neenotnosti je vedno znova zaslediti pri različnih vidikih stroškovnih odločitev, ki same zase tudi nikoli ne dosežejo VS RS, gre pa pogosto za nezanemarljive zneske, predvsem pa za vprašanja, ki se pojavijo izjemno pogosto. Tako so bile na primer zaznane in so še znatne razlike v stališčih, ali se stroški vloženega odgovora priznajo avtomatično glede na pritožbeni uspeh ali pa je vseeno na mestu še kriterij potrebnosti tega stroška glede na vsebino pritožbe, razloge izpodbijane odločbe ter vsebino samega odgovora na pravno sredstvo. Nadalje, sodniki in senati se pogosto ne strinjajo v tem, katero načelo oziroma kateri kriterij prevlada pri vprašanju priznavanja večjih materialnih stroškov stranke v postopku na račun potnih stroškov njenega odvetnika, ki ima svoj sedež zunaj sedeža sodišča. Veliko je pogosto tudi nejasnosti glede obračunavanja DDV (avtomatizem, kako se izkazuje zavezanec, ali se priznava tudi od materialnih stroškov) ter različnih odgovorov na vprašanja v zvezi s sodno takso.

5. Formalni in neformalni mehanizmi za usklajevanje sodne prakse

Konsistentnost, stabilnost, predvidljivost, skratka pravna varnost je legitimno pričakovanje ljudi glede delovanja sodnega sistema oziroma sodišč, za udejanjanje česar se morajo truditi vsa sodišča vseh stopenj, vsak posamezen sodnik in vsi senati instančnih sodišč.

Pomembno vlogo imajo pri tej nalogi brez dvoma tudi ali celo zlasti višja, torej pritožbena sodišča. Takšno je tudi eno zaključnih priporočil Posvetovalnega sveta evropskih sodnikov (CCJE) v Mnenju št. 20 iz leta 2017 glede vloge sodišč pri zagotavljanju enotne uporabe prava (točka VIII/h, str. 9).

Vendar formalnih mehanizmov, s katerimi bi enotno prakso na horizontalni ravni, s tem pa tudi v okviru lastne neenotne prakse nasproti sodiščem prve stopnje lahko zagotavljala pritožbena sodišča, praktično ni, z izjemo Sodnega reda, ki v 162. členu omogoča, da se množični spor – tj., če je v krajšem časovnem obdobju vloženih več procesnih aktov z bistveno enakim dejanskim in pravnim stanjem, zaupa v reševanje enemu sodniku.

Neformalnih mehanizmov je sicer kar nekaj, vendar rezultatov ne zagotavljajo. Tako denimo pritožbeni sodniki v sodelovanju s Centrom za izobraževanje v pravosodju redno, praviloma enkrat letno, vodijo posvete s prvostopenjskimi sodniki po posameznih področjih. Seveda se tudi višji sodniki sami stalno izobražujejo.

Nadalje, pritožbeni sodniki se v okviru svojega sodnega oddelka sestajajo na rednih mesečnih strokovnih kolegijih; posamezni sodniki so posebej pristojni za spremljanje sodne prakse VS RS in US, v preteklosti je bil sodnik (sicer začasno dodeljeni sodnik sodišča prve stopnje) posebej pristojen za prepoznavanje neenotnosti stališč posameznih sodnikov in senatov.

Posebno mesto pri informiranju o sodni praksi ima objava sodnih odločb, ki mora biti uporabniku zlahka dostopna, iskalniki prijazni, objavljane pa ažurno. Poleg javno dostopne baze sodnih odločb so pritožbeni sodniki po elektronski pošti takoj seznanjeni z vsako odločbo VS RS, ki se nanaša na zadevo VSL. Za posamezne sklope zadev se je v okviru civilnega oddelka VSL dodatno odprla posebna intranetna elektronska mapa, v katero se vlagajo posamezne odločbe z določenega aktualnega področja, o čemer so sodniki sprti obveščani.

Sodniki poročevalci v posameznih zadevah iz različnih senatov se včasih še posebej neformalno sestanejo zaradi izmenjave argumentov, če se ugotovi, da so podobne zadeve hkrati dodeljene v odločanje različnim sodnikom. Včasih se na ta način stališča poenotijo, ne pa vedno.

Sodniki se o svojih zadevah med seboj seveda neformalno dnevno pogovarjajo. V majhnem profesionalnem okolju, kot je slovensko, je logično in pričakovano, da se tudi med sodniki spletejo osebne vezi, ki segajo prek uradne sodne hierarhije. Zato se ne slepimo, da se včasih pojavi skušnjava, vprašati za mnenje (ki je včasih lahko »rešitev problema«) kolega ali prijatelja, ki je sodnik višje stopnje. Le v tem smislu je bila deloma utemeljena kritika o »telefonskem pravu«, ki se je pojavila pred leti; upam si trditi, da telefonskih usmeritev ali posredovanj sodnikov višjih stopenj nasproti kolegom nižjih stopenj (več) ni.²⁴ Taka izmenjava mnenj ali

²⁴ Glej Avbelj.

pretok informacij verjetno ne more biti sporna, dokler posameznik ohrani avtonomnost in osebno intelektualno suverenost.

Pomembni sta tudi primerjava in izmenjava stališč med posameznimi oddelki, kadar ti uporabljajo enake materialne ali procesne institute, zlasti med civilnim in gospodarskim, za kar skrbita vodji obeh oddelkov.

Na koncu, a ne nazadnje posebno omembo zasluži izmenjava argumentov in izkušenj med istimi oddelki vseh štirih pritožbenih sodišč v RS, ki je ponovno zaživela in se intenzivira v okviru strokovnih srečanj oziroma konferenc. Na povsem novo raven so jo letos postavili višji sodniki z Višjega sodišča v Mariboru s posvetom, ki so ga organizirali v sodelovanju s Pravno fakulteto v Mariboru in na katerem so svoje poglede ter izkušnje delili tudi eminentni predstavniki akademske stroke, svetovalci US in kolegi z Deželnega in Višjega deželnega sodišča v Gradcu. Vse s ciljem, da se zagotovi še višja kakovost sodnega odločanja na stopnji, ki za vse zadeve pomeni dokončno odločitev, za veliko večino zadev pa pomeni zadnjo sodno instanco. Ali z besedami aktualnega vodje civilnega oddelka Višjega sodišča v Mariboru Igorja Strnada: višja sodišča morajo postati centri strokovne odličnosti. Le na ta način, torej s čim širšim pogledom in primerjavo, s čim bolj poglobljeno analizo, z odprtostjo do argumentov, s kritičnostjo in samokritičnostjo, lahko pritožbena sodišča ustrezno opravljajo svojo vlogo pri zagotavljanju stabilnosti sodnega odločanja.

Nihče ni popoln. Niti ljudje, ki imajo pravico imeti prav. Kot govori znana ljudska modrost, tudi sodniki se včasih lahko motijo.²⁵ Z drugimi besedami, *errare humanum est*, motiti se je človeško in tudi sodniki so (k sreči?) še vedno ljudje. Potruditi se je treba, da moč odločanja o pravicah soljudi, ki jim je zaupana, ne zaneti napuha, ki bi se v višavah sodniške hierarhije okrepil do znamenitega distopičnega Ciceronovega reka: *sum ius summa iniuria* (najvišje pravo, najvišja krivica).

Literatura

- AVBELJ, Matej. *Telefonsko pravo*, <<https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne/133947>> (23. 9. 2024).
- BETETTO, Nina. Kako preprečiti, da Vrhovno sodišče postane vir neenotne sodne prakse. *Podjetje in delo*, 2015, št. 6-7.
- DERLÉN, Mattias, LINDHOLM, Johan. Peek-A-Boo, It's a Case Law System! Comparing the European Court of Justice and the United States Supreme Court from a Network Perspective. *German Law Journal*, 2017, Vol. 18, št. 3.
- DOLENC, Mile. O nekaterih vprašanjih v zvezi z dopuščeno revizijo po ZPP-D. *Pravni letopis*, 2009, št. 1, str. 41–54.

²⁵ Uzelac, str. 3.

- DUXBURY, Neil. Distinguishing, overruling and the problem of self-reference. V: *The Nature and Authority of Precedent*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, str. 111–149.
- GALIČ, Aleš. *Jamstva glede enotnosti sodne prakse kot del pravice do poštenega sojenja v praksi ESČP*. Liber amicorum Dragica Wedam Lukić. Ljubljana: Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, 2019.
- GALIČ, Aleš. *Ustavno civilno procesno pravo*. Ljubljana: GV Založba, 2004.
- LAUTENBACH, Geranne. *The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights*. Oxford, 2013 (Oxford Academic, 23. 1. 2014), <<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199671199.001.0001>> (15. 8. 2024).
- LINDQUIST, S. A., CROSS, F. C. *Stability, Predictability and The Rule of Law: Stare Decisis As Reciprocity Norm, 2010*, <<https://www.semanticscholar.org/paper>> (23. 9. 2024).
- SMEJKALOVÁ, Terezie. Importance of judicial decisions as a perceived level of relevance. *Utrecht Law Review*, 2020, Vol. 16, Iss. 1, str. 39–56.
- TESTEN, Franc. Enotna in ustaljena sodna praksa v civilnih in gospodarskih zadevah. *Podjetje in delo*, 2004, št. 6–7.
- VAN RHEE, C. H., UZELAC, Alan. Appeals and other means of recourse against judgments in the context of the effective protection of civil rights and obligations. V: Van Rhee, C. H., in Uzelac, A. (ur.), *Nobody's Perfect. Comparative essays on appeals and other means of recourse against judicial decisions in civil matters*. Antwerp: Intersentia, 2014.